

МИХАИЛО МИЛИНКОВИЋ

**СРЕДЊОВЕКОВНО УТВРЂЕЊЕ НА ТРИЈЕСКИ КОД
ГОРЊЕГ МИЛАНОВЦА**

МР МИХАИЛО МИЛИНКОВИЋ
УИ 11000 Београд
Филозофски факултет
Чика Љубина 18—20

УДК 903 (497.11)
„653” :738.8

У оквиру пројекта „Истраживање средњовековних градова на територији општина Чачак, Лучани и Горњи Милановац“ извршено је у току 1987. године рекогносцирање градина на територији општине Горњи Милановац.¹ Том приликом евидентирана је и безимена градина на брду Тријеска, у близини Горњег Милановца (Г. I). Припремајући се за овај обилазак, екипа је следила податке Јована Мишковића, који је још 1872. године донео кратак помен о траговима утврђења на врху Тријеске.² Мишковић описује остатке куле на најузвишенијем положају, пречника десет корака и дебљине зида један корак. Он, такође, уочава трагове обимних бедема, знатно слабије очуваних. Бележи предање по коме је утврђење изградила Јерина.

Стање, које је затекао наш познати испитивач старина, није се битно изменило за више од једног века. Године 1987. констатовани

су остаци веће кружне куле, високи неколико метара, као и сразмерно лако уочљиви трагови трасе бедема.

У 1987. предузето је и прво, мање сондажно ископавање локалитета.³

Тријеска је купасто, 735 м високо брдо. Оно се својим стрмим странама, а при врху и литицама, доминантно уздиже изнад околног предела. Од Горњег Милановца удаљено је ваздушном линијом око пет километара у правцу југоистока. Положај за изградњу утврде изабран је на самом врху, окруженом са јужне и југоисточне стране литицом, а са осталих стрмим, тешко приступачним падинама (Т. I).

Основа утврђења је прилагођена конфигурацији терена (Т. I). Овакав приступ при изградњи бедема одредио је њен издужен облик, са извесним проширењем на југозападној страни. Тако дужина брањеног простора износи нешто преко 100 м, максимална ширина око 26 м. Унутрашњост тврђаве се постепено сужавала према североисточном углу, како изгледа, брањеном посебном кулом. На нај-узвишенијој тачки уздижу се неколико метара високи остаци велике кружне куле, пречника око осам метара. По свој прилици, овде се ради о донжон — кули. Њено унутрашње лице скоро је у потпуности сачувано. Спољна лица бедема видљива су на неколико места. Напомињемо да у североисточном делу тврђаве конфигурација терена индицира и остатке грађевина.

За време по обиму скромних сондажних радова, предузетих 1988. године, постављена је једна сонда уз унутрашњу страну бедема, у североисточном делу утврде. Поред тога, вршено је праћење бедема у деловима његове западне, југозападне и источне трасе. Рапчишћавана су површински спољна, а местимично и унутрашња лица. При том је констатована ширина југозападног и источног бедема, у оба случаја подједнака: 1,40 м. Висина очуваности источног бедема (установљена мањим контролним ископом) износила је такође 1,40 м. Лица бедема формирана су од крупног притесаног и ломљеног камена, слаганог у неправилне редове и везаног малтером. Језгро је чинио крупан и ситан ломљен камен, заливен малтером.

Сонда 1 постављена је уз унутрашњу страну североисточног бедема, са димензијама 2 м x 4 м. Испод танког површинског слоја хумуса (око 0,15 м) копано је у јединственом културном слоју мрке земље. Ипак, уочена је разлика између његовог горњег дела — растреситије земље са ситнијим камењем (дебљина око 0,50—0,60 м) и доњег, са компактнијом земљом у којој се, поред ситног, налазило

и на крупно камење (дебљине од 1,20 м до 2,40 м). Културни слој покривао је делом стену, делом здравицу, светломрку земљу (Т. II).

У целокупном културном слоју се наилазило на покретан археолошки материјал. Налажени су бројни уломци грнчарије, оруђе и оружје, стакло, малобројни комади згуре и друго.

Готово сав керамички материјал чине уломци лонаца, са изузетком једног фрагмента поклопца и дела обода посуде, чија се намена не може сасвим поуздано одредити (можда црепуља). У свом највећем делу, ови фрагменти потичу од касносредњовековне грнчарије, чинећи 94,61% укупног броја уломака. Они се оквирно могу датовити у крај XIV — XV век. По својој хронолошкој припадности издваја се неколицина уломака трбуха античке зелено глеђосане посуде финије фактуре (3,89%), као и мали број уломака халштатске керамике (1,49%). Међу керамиком старијег гвозденог доба карактеристичан је орнаментисан део обода (Т. III, 1).

Средњовековна керамика у свом репертоару садржи искључиво функционалне форме. Мали број уломака је украшен (Т. III—V): као орнамент су присутне валовнице и хоризонталне канелуре, уз пластична украсна ребра и беличасту енгобу (Т. III, 2—3). И поред одсуства сваке разноликости у заступљеним типовима, мора се подвући бројност керамичких налаза. Са сасвим незнатне површине потиче више од 330 уломака. Уколико бројот поменутих налаза није последица случајних стицаја околности,⁴ она се, уз сав потребан опрез, може сматрати за евентуалне показатеље интензитета којим су тврђава или њен један део коришћени.

Поред керамичких уломака, нађен је и један фрагмент стаклене посуде. Ради се о сасвим ситном делу заобљеног и задебљаног обода, од прозирног стакла.

Од поменутог оруђа наишло се на мањи део гвоздене алатке неодређене намене, чија је једна ивица била назубљена.

Поред одређеног дела керамичког материјала, међу атрактивније налазе свакако спадају и два врха стрела од гвожђа. Један је ромбоидног облика, са трном за насађивање правоугаоног пресека (Т. II). Потребно је скренути пажњу на сам врх, који је оштећен, вероватно од ударца. Ова околност упућује на претпоставку да је стрелу ка бадемима тврђаве одапео непознати непријатељ њеног такође анонимног господара. Други врх издуженог је облика, ромбоидан у пресеку. Његов трн за насађивање јако је оштећен (Т. II).

Као што произилази из претходног текста, пробни радови из 1987. године дали су тек прве, најосновније податке о овом без сум-

ње занимљивом утврђењу у централној Србији. Главни ослонац за његово временско одређење био је керамички материјал, као хронолошки најосетљивији у иначе скромном репертоару налаза. И поред тога, предложено датовање у крај XIV и XV век мора за сада остати оквирно. Важно је да средњовековна грнчарија припада краћој, релативно затвореној временској целини, без уочљивог присуства ранијих форми. То упућује на закључак о коришћењу тврђаве у периоду после битке на Марици, као и у време Деспотовине. Без детаљнијег испитивања свих расположивих података, и топономастичких, и историјских, али и археолошких, не може се ништа поуздано рећи о господарима овог утврђења. Оно се могло налазити у склопу островичке или борачке власти.⁵

Познато је да су у другој половини XIV века око Рудника вођене борбе између моћног жупана Николе Алтомановића и кнеза Лазара, коме су ове области после 1373. године коначно припале.⁶ Након мирнијег периода 1389. године војска краља Жигмунда у свом наступу према Борачу и Честину пролази на далеко од Тријеске.⁷ У којој мери је у ове сукобе могла бити укључена и наша тврђава, не знамо. У сваком случају, њену судбину треба посматрати у контексту збивања везаних за околне касносредњовековне утврде: Островицу,⁸ Јеринин град у Буревцу,⁹ Борач и Честин.¹⁰ Приликом ових разматрања свакако се не сме испустити из вида рударски карактер области, у којој Тријеска представља једну од доминантних тачака на њеним јужним странама. Коначно, њено утврђење је било истовремено и са манастиром Враћевшницом, задужбином великог челника Радича Поступовића,¹¹ који „са мало речи много свршава“.¹²

НАПОМЕНЕ

1. Ближе податке о пројекту види у чланку М. Милинковића о истраживањима на Јелици, у овом броју часописа, нап. 1. Рекогносцирање је организовано потписани, екипу на терену чинили су дипломирани археолог Милош Петрашиновић и апсолвент архитектуре Зоран Михаиловић.
2. Ј. Мишковић, „Опис рудничког округа“, „Гласник СУД“, књ. XXXIV, Београд, 1872, 243—244.
3. Екипа на терену: М. Петрашиновић и Љиљана Милошевић, дипломирани археолог. Археолошка екипа је наишла на разумевање и помоћ од стране предузећа „Таковски грм“ из Горњег Милановца, а нарочито од дипл. инжењера песј. арх. Михаила Симоновића. Свима који су помогли успешно одвијање ископавања потписани и чланови екипе и овом приликом изражавају захвалност.
4. Ово би се могло проверити једино систематским ископавањем.
5. М. Динић, „Област централне Србије у средњем веку“, у: „Археолошки споменици и налазишта у Србији“, II, Централна Србија, Београд 1956. (надаље: Споменици), 54.
6. Исти, „За историју рударства у средњовековној Србији и Босни“, II део, Београд, 1962., 6.
7. В. Јовановић, „Борач и Честин. Прилог проучавању средњовековних градова у Србији“, „Историјски гласник“, 1—2, Београд, 1985, 15.
8. М. Динић, н. д. 21; Б. Б[ошковић], Б. В[уловић], М. В[уловић], Ј. Н[ешковић], „Средњовековни градови (Островица)“, у: „Споменици“, 99—100; ископавања М. Милинковића 1985, необјављено, документација Археолошког института у Београду.
9. Д. Мадас, „Резултати сондажних испитивања средњовековних локалитета у селу Мајдану на Руднику“, „Гласник САД“, 2, Београд, 1985, 198—199. Аутор средњовековну грнчарију из овог утврђења датије у време краја XIII и прве половине XIV века.
10. В. Јовановић, н. д. 7—34.
11. Б. Б[ошковић], Б. В[уловић], Ј. Н[ешковић], М. В[уловић], „Средњовековне цркве и манастири (Враћевшница)“, „Споменици“, 157—159; уп. и Г. Бабић, „Друштвени положај ктитора у деспотовини, Моравска школа и њено доба“, Београд, 1972, 152—153.
12. Константин Филозоф, „Живот деспота Стефана“, изд. Ј. Мирковић, СКЗ, књ. 265, Београд, 1936, 106.

DIE MITTELALTERLICHE BURG AUF DER TRIJESKA BEI
GORNJI MILANOVAC

Die Ruinen der in diesem Fundbericht kurz besprochenen Burg befinden sich auf dem Gipfel des Berges Trijeska (735 m ü. M.), auf einer dominanten Lage über der umgebenden Landschaft (s. T. I). Von Gornji Milanovac sind sie in Luftlinie ca. 5 km in Richtung Südosten entfernt. Die Überreste wurden innerhalb einer planmässigen Prospektion 1987. besichtigt, um im gleichen Jahr durch Probegrabungen kleineren Ausmasses untersucht zu werden. Diese Arbeiten fanden in der Organisation des Archäologischen Instituts in Beograd statt. Dabei waren die Angaben des serbischen Generalstabsleutnants Jovan Mišković von Nutzen, der 1872. hier die Ruinen besichtigte und darüber Bericht erstattete.

Die Situation, die Mišković vor mehr als einem Jahrhundert vorfand, änderte sich bis vor zwei Jahren nicht wesentlich. Die Beschaffenheit der Terrainoberfläche und der Erhaltungszustand der Mauern und Türme erlaubte wie damals so auch Heute einen ersten Einblick in den Grundriss der Befestigung. Dieser war den Geländegegebenheiten angepasst, was seine längliche Form zu Folge hatte. Die Burg war über 100 m lang, mit einer maximalen Breite von ca. 26 m. Auf dem höchsten Punkt innerhalb der Burg stehen die immer noch gut erhaltenen Überreste des im Grundriss kreisförmigen Burgfriedes.

Im Jahre 1987. wurde eine kleinere Sonde an der Innenseite der Abwehrmauer im nordöstlichen Teil der Befestigung gelegt. Ausserdem wurden streckenweise die Abwehrmauern untersucht. Dabei wurde festgestellt, dass sie 1,40 m breit waren und das sie teilweise ebenso hoch erhalten sind. Ihre Aussenseiten wurden von grösseren unbehauenen oder teilweise bearbeiteten Steinen formiert, in unregelmässigen Reihen gegliedert. Das Innere war mit meist kleinerem Stein gefüllt und mit Möрте übergossen.

In der Sonde wurde in einer einheitlichen Schicht brauner Erde gegraben. Diese Schicht überdeckte teilweise den Felsen, teilweise die sterile Erdschicht. Aus ihr stammen die Kleinfunde. Hauptsächlich handelt es sich um Keramikfragmente, um Teile von Waffen, Werkzeugen und Glasgefässen.

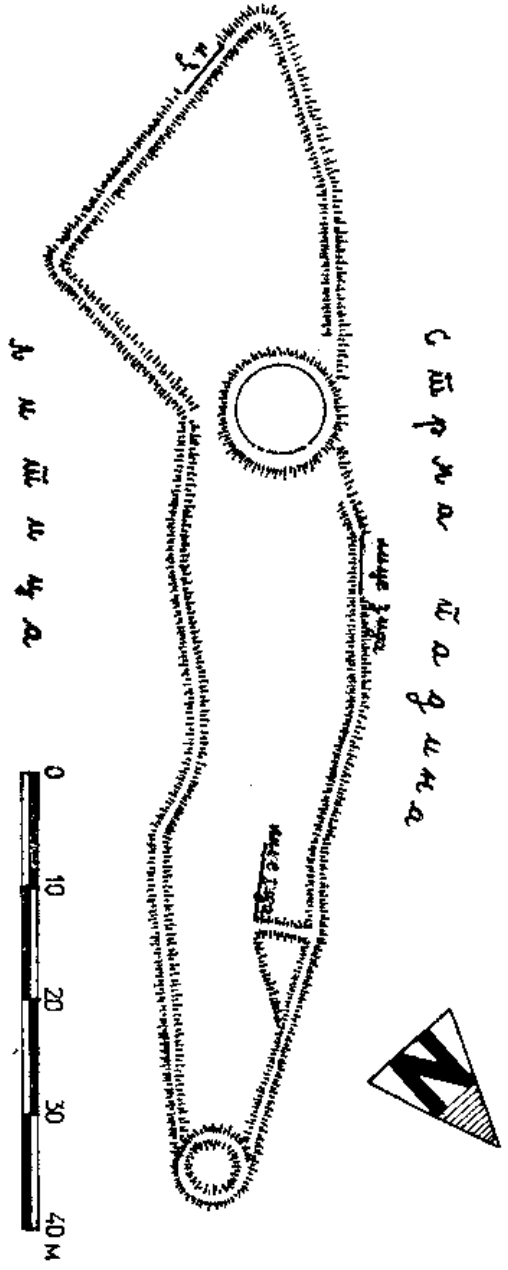
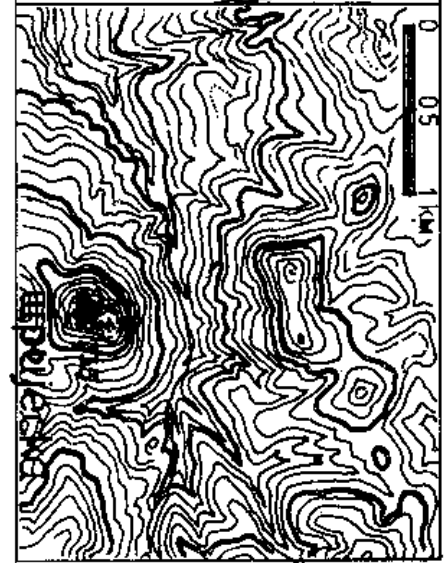
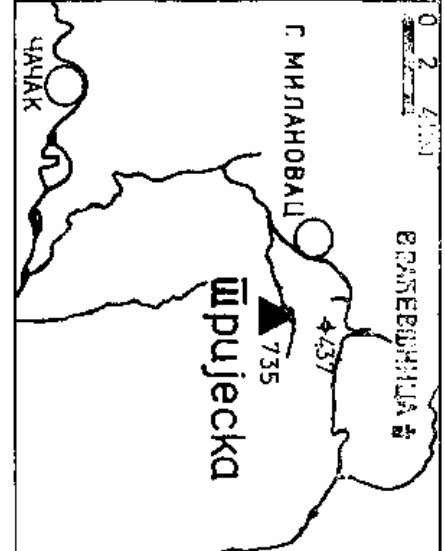
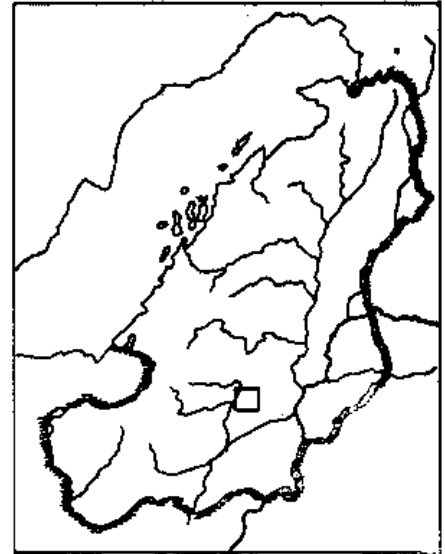
Der Grossteil der Keramik ist spätmittelalterlich (94,61%) und gehört in die Zeit des XIV—XV Jh. Dass die Trijeska auch in früheren Zeiten sporadisch benutzt wurde, zeugen einige wenige Hallstattzeitliche Fragmente (1,49% — s. T. III), wie auch Teile eines antiken grün glasierten Gefässes (3,89%).

Die mittelalterliche Keramik besteht fast ausschliesslich aus Töpfefragmenten. Nur ein kleinerer Teil der Gefässe war geschmückt (s. T. III—IV). Im Gesamten betrachtet wirkt das Material chronologisch einheitlich, repräsentiert durch Gefässe, die in ihrer Form strikt der Funktion unterstellt waren.

Neben den Keramikfragmenten fand man auch ein Glasgefässfragment und zwei Pfeilspitzen, wie auch ein beschädigtes gezähntes eisernes Werkzeug, dessen Funktion nicht genau bestimmt werden kann.

Die Kleinfunde datieren die Erbauung und Benutzung der Burg in des Ende des XIV und in das XV Jh., wahrscheinlich in die Zeit nach der Schlacht an der Mariza (1371.). In der zweiten Hälfte des XIV Jh. wurden in diesen Gebieten Kämpfe zwischen dem mächtigen Nikola Altomanović und dem Fürsten Lazar um Rudnik gefochten, das 1373. Lazar zufiel. Nach einer etwas ruhigeren Zeit durchquerte 1389. diese Teile Serbiens das Heer des ungarischen Königs Sigismund, gegen die Burgen Borač und Čestin vordringend. Auf welche Art und Weise unsere Feste in diese Zusammenstösse verwickelt war, bleibt unbekannt. Jedenfalls muss ihr Schicksal im Zusammenhang mit jenem der umgebenden spätmittelalterlichen Burgen betrachtet werden: Ostrovica, Jerinin Grad in Đurevac, Borač und Čestin. Dabei soll beachtet bleiben, dass sich Trijeska auf einem der dominantesten Punkte an den südlichen Zugängen zu einem der wichtigsten serbischen mittelalterlichen Bergbaugebiete befindet.

Mr Mihailo Milinković

С П Р У Ј Е С К А
Б У Р Г

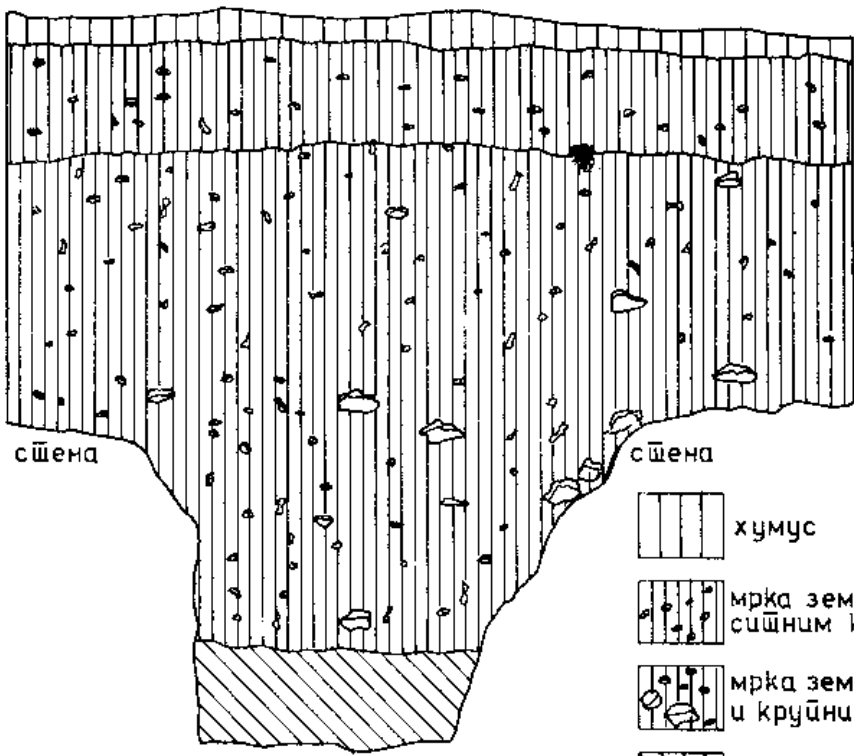
Б
У
Р
Г
Б
У
Р
Г
Б
У
Р
Г

0 10 20 30 40 М

Т. I Макро — и микролокацијске карте, скица основе утврбења
 Makro — und Mikrolokationskarten, Skizze des Grundrisses der Burg

b

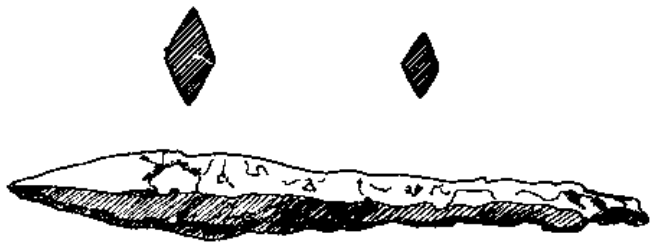
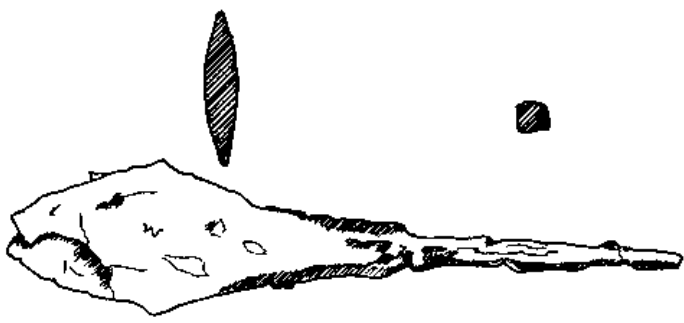
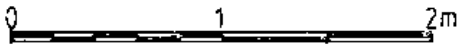
c

сшена

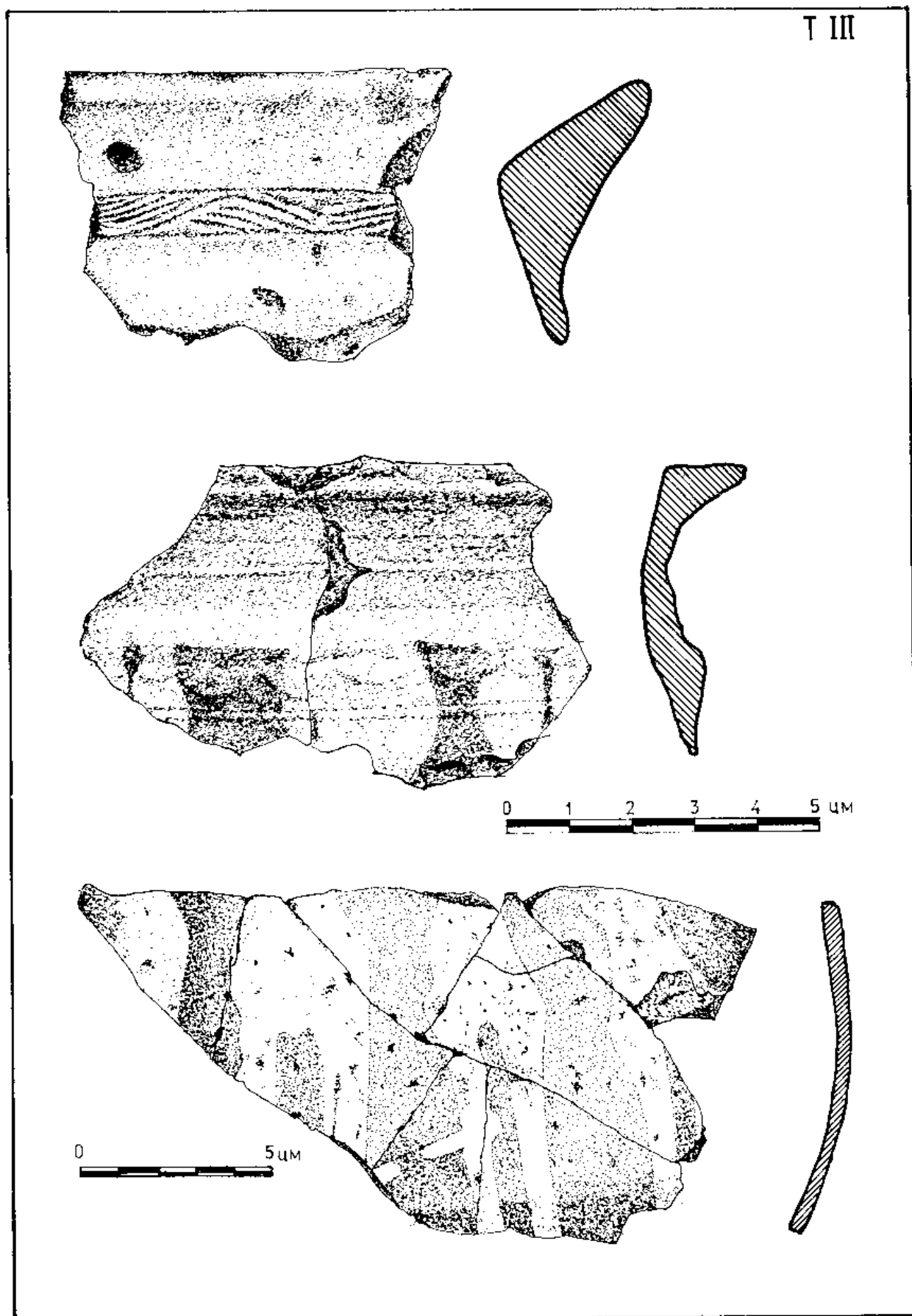
сшена

- хумус
- мрка земља са сишним камењем
- мрка земља са сишним и крујним камењем
- свешло мрка земља

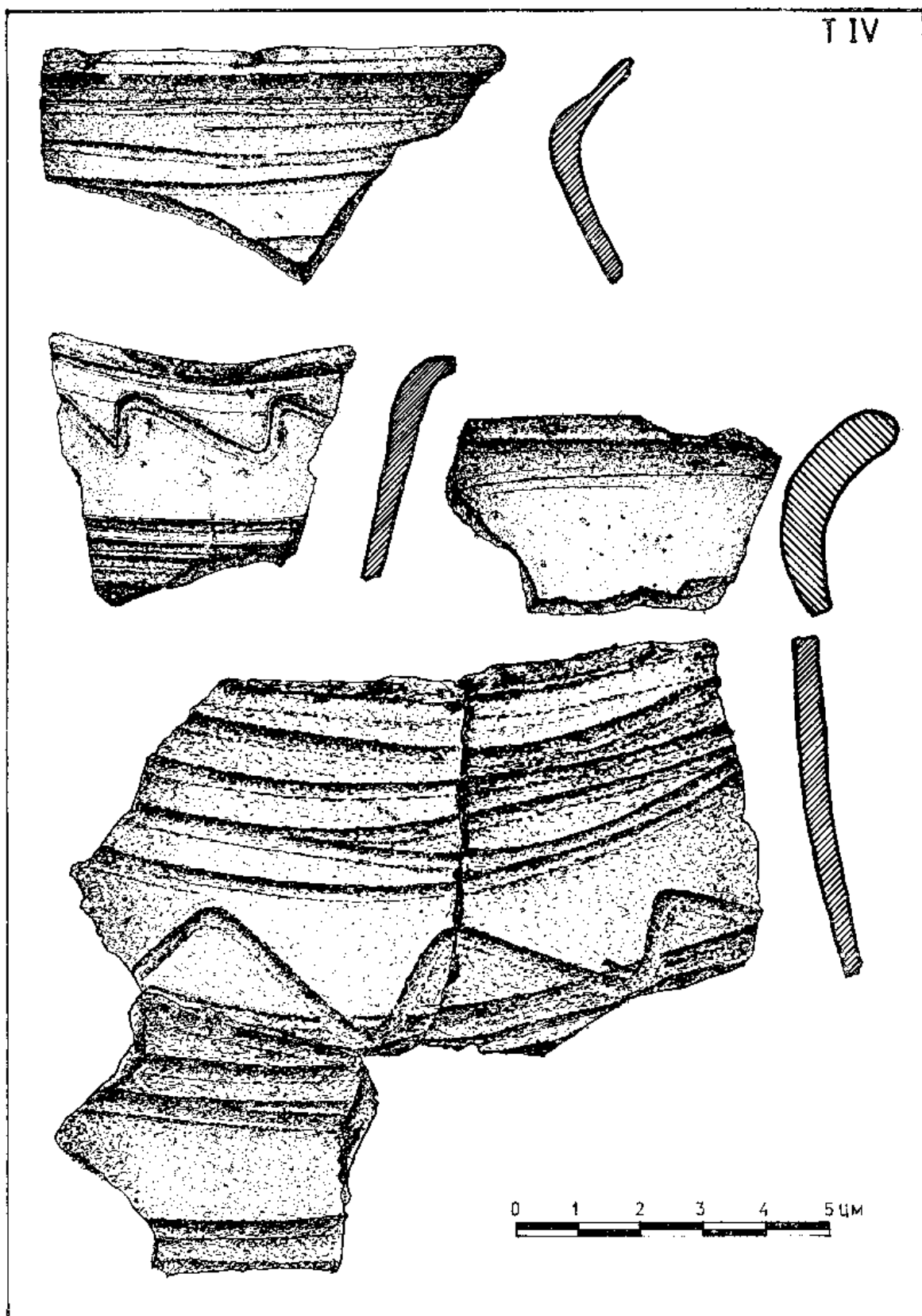

T. II Профил сонде 1 и врхови стрела
Profil der Sonde 1 und die Pfeilspitzen

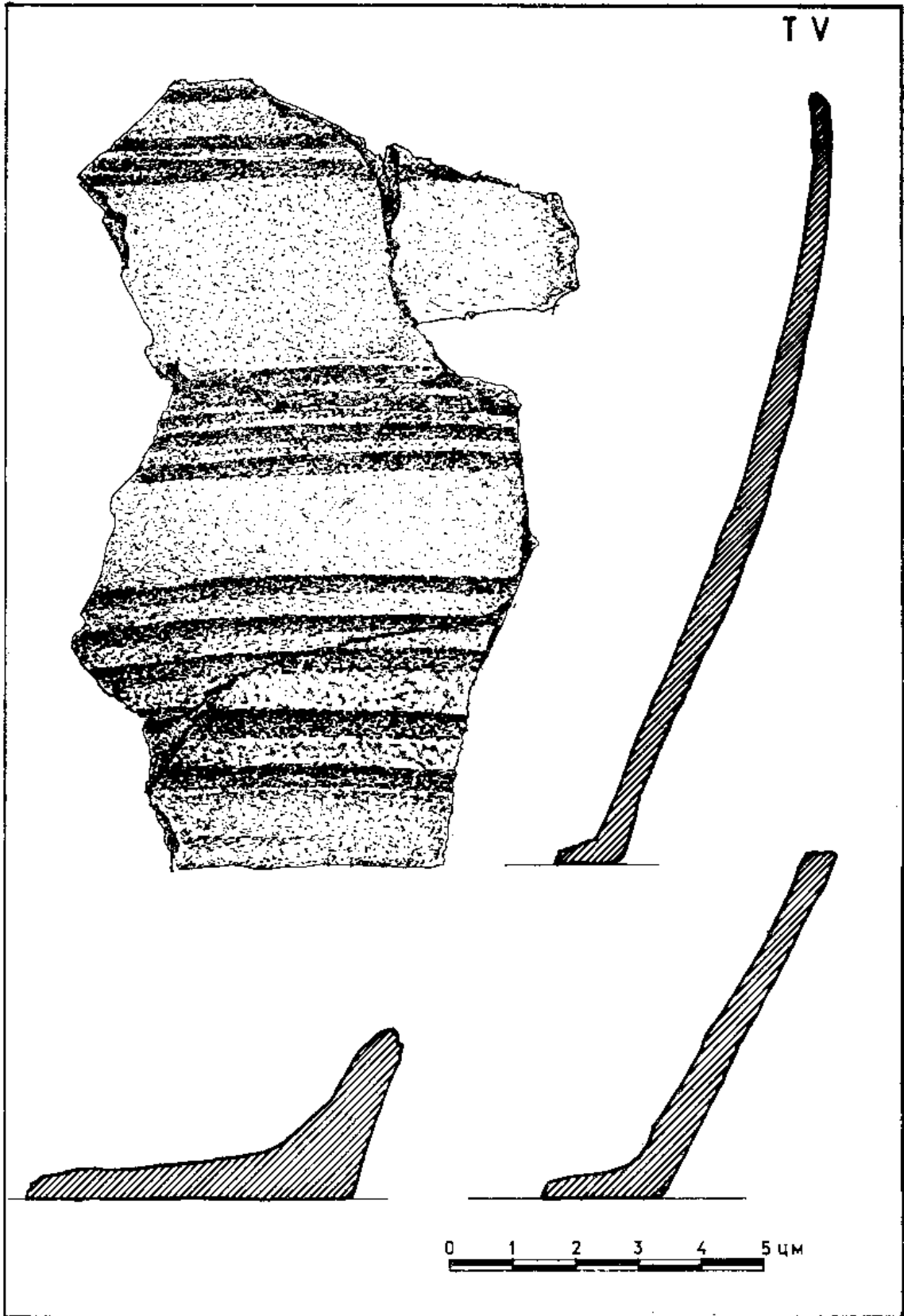
Т III

Т. III Фрагменти керамике из сонде 1
Keramikfragmente aus der Sonde 1

T. IV Фрагменти керамике из сонде 1
Keramikfragmente aus der Sonde 1

T. V Фрагменти керамике из сонде 1
Keramikfragmente aus der Sonde 1